

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

MODERN LINGUISTICS AND SOCIAL LIFE

Jahongir Hotamov¹

Termiz State University

KEYWORDS

linguistics, Uzbek linguistics,
linguistics, computational
linguistics, interlinguistic,
mathematical linguistics, social
linguistics, linguistics

ABSTRACT

This article describes the relevance of modern trends in Uzbek linguistics and their role in the life of society.

2181-2675/© 2024 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.11068259**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Faculty of Uzbek philology, Termiz State University, Uzbekistan (jahongirhotamov1@gmail.com)

ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA IJTIMOY HAYOT**KALIT SO‘ZLAR/
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:**

tilshunoslik, o‘zbek
tilshunosligi, lingvistika,
kompyuter lingvistikasi,
intralingvistika, matematik
lingvistika, sotsiolingvistika,
lingvokulturologiya

ANNOTATSIYA/АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada hozirgi o‘zbek tilshunosligidagi rivojlanayotgan yo‘nalishlarning dolzarbligi hamda ijtimoiy hayotdagi o‘rni to‘g‘risida fikr va mulohazalar yuritilgan.

Fanda ma’lumki, til ijtimoiy hayotning ajralmas bo‘lagidir hamda ularni bir-biridan ayri tassavur qilish qiyindir. Tilshunoslik alohida va mustaqil fan sifatida shakllanishi XIX asrning birinchi choragiga to‘g‘ri keladi. Tilni ilmiy asosda o‘rganuvchi mustaqil va aniq fan tilshunoslik yoki lingvistika deya nom olgan.

Lingvistika termini lotincha “lingvo - til”, “tika – ta’limot” kabi tushunchasini anglatad va fanning qadimgi eng muhim manbalari va ta’limotlari ilk bor qadimgi Hindiston, qadimgi Yunoniston hamda qadimgi Rim mamamlakatlarida paydo bo‘lgan. Ijtimoiy hayotning u yoki bu jabhalari bilan lingvistikaning doimiy munosabatlari, tilshunoslik turli ko‘rinishlarda va shakllarda namoyon bo‘ladi. Xususan, dinamik lingvistika, kompyuter lingvistikasi, intra lingvistika, matematik lingvistika, sotsiolingvistika, psixolingvistika, lingvokulturologiya va boshqalar shular jumlasidandir.

Dinamik lingvistika – tilni real mavjudligiga, turlicha vazifalarni faol bajarishda hamda o‘zgarishda tadqiq qiladi

Kompyuter lingvistikasi - amaliy tilshunoslikning bir bo‘limi hisoblanadi. Kompyuter lingvistikasining asosiy maqsadi tilshunoslikka oid muammolarni kompyuter vositasida, bevosita hal qilishdir. Kompyuter lingvistikasi tillarni o‘qitish, o‘rganish, matnlarni tahrirlash, bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish, tadqiqotlar olib borish kabi jarayonlarda faol xizmat ko‘rsatish uchun ijtimoiy hayotda zarur bo‘lgan bo‘limdir. O‘zbek tilshunosligida kompyuter lingvistikasi, matnga leksikografik ishlov, lingvostatik tahlil etish borasida A.Po‘latov, M.Ayimbetov, S.Muhammedova, S.Karimov, A. Babanarov, D.O‘rinboyeva, N.Abdurahmonova, A.Norov kabi olimlar tomonidan tadqiqotlar o‘tkazilgan^{2,3}.

Intralingvistika (ichki lingvistika) - til birliklarining sistem aloqasini, munosabatini ekstralingvistik faktorlarga ya’ni tashqi lingvistikaga bog‘liq bo‘lmagan holda o‘rganadi. Fonologiya, grammatika hamda leksikologiya kabi bo‘limlar ichki lingvistikaning asosiy tadqiqot manbai hisoblanadi.

Lingvokulturologiya⁴ - tilshunoslikning zamonaviy sohalaridan biri hisoblanadi.

² Холова М. Исследование корпуса узбекских национальных диалектов //Каталог монографий. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 3-124.//

³ Холова М. Практика создания диалектного корпуса узбекского языка //Каталог учебников. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 3-206.

⁴ <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/download/4608/3157/3114>

Tilning bu yo'nalishi bevosita madaniyat, shu til vakilining dunyoqarashi, lisoniy va ong osti bilimi bilan bog'liqdir.

XX asrning 90-yillarida tilshunoslik bilan ma'daniyatshunoslik orasida yangi fan sohasi, ya'ni lingvokulturologiya (lingvoma'daniyatshunoslik) paydo bo'ldi. U tilshunoslikning yangi yo'nalishi sifatida tan olindi. Lingvokulturologiyaning shakllanishi haqida deyarli barcha tadqiqotchilar ushbu nazariyaning ildizi V. fon Gumboldtga borib taqalishini ta'kidlaganlar⁵

V. V. Voroboyev "lingvokulturologiya-sintezlovchi toifadagi kompleks ilm sohasi bo'lib, u ma'daniyat va til o'rtasidagi o'zaro aloqalar va ta'sirlashuvlarni o'rganadi" – deb ko'rsatadi⁶.

Matematik lingvistika - tilni o'rganish va tasvirlash jarayonida matematik usullarning, masalan, statistik usul, informatsiya nazariyasi kabilarning qo'llanish imkoniyatlarini tekshiradi⁷.

Sotsiolingvistika sotsiologiya va lingvistika fanlarining zaruriy va mantiqiy bog'liqligidan hosil bo'lib, jamiyat va til munosabati masalasi bilan shug'ullanadi. U tilni ijtimoiy hodisa sifatida talqin etadi. Sotsiolingvistika, asosan, til va ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy hayot, taraqqiyot hodisalari, faktlari o'rtasidagi bog'liqlikni, ushbu bog'liqlikning sabablarini o'rganadi. Mazkur soha jamiyatning yashash va rivojlanishida tildagi ijtimoiy hayot, ya'ni, tashqi ekstrolingvistik omillarning ta'siri natijasida hosil bo'lgan hodisalarni, jarayonlarni, o'zgarishlarni tahlil qilib boradi. Demak, sotsiolingvistika ijtimoiy omillarning tilga qanday ta'sir qilishi, til sistemasida qanday namoyon bo'lishi, qanday shaklda aks etishi kabilarni tadqiq qiladi.

Eslatamiz, sotsiolingvistika statistik ma'lumotlar, aholi ro'yxati va anketa ma'lumotlari metodikasi bilan o'z faoliyatini kengaytirib boradi⁸.

Tilshunoslikning bu yo'nalishlari bugungi kunda qanday o'rin tutgan va ijtimoiy hayotda nima uchun kerak?

Yuqorida ko'rib chiqilgan bu yo'nalishlar jamiyat taraqqiyotining, gullab-yashnashining eng muhim, eng asosiy, tengi yo'q mezonlaridan biri til- aloqa quroli ekanligini tasdiqlash va isbotlash uchun xizmat qiladi. Shuningdek, u ta'lim oluvchiga oson ona tili imkoniyatlarini ayni bir fikrni, narsa-hodisalarni ifodalashning yuzlab usullar bilan yetkazish bilan unda ijodiy tafakkurni rivojlantirishga, ona tilida fikrlash va ona tili qurilishining o'ziga xosligi, boshqa tillarda tubdan farq qilishi, olamni o'zicha aks ettirishni singdirish bilan, milliy ong, milliy dunyoqarash, milliy g'urur va mafkurani shakllantirishda mustahkam poydevor vazifasini o'taydi. Bundan tashqari, tilshunoslikning bu yo'nalishlari

⁵ Tukhtashevna M. S. THE LINGUOCULTUROLOGICAL FEATURES OF THEOMORPHISTIC METAPHOR OF PERI //ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies. – 2018. – T. 7. – №. 9. – C. 41-46.

⁶ Vorobyev A. Y., Guo C. Direct femtosecond laser surface nano/microstructuring and its applications //Laser & Photonics Reviews. – 2013. – T. 7. – №. 3. – C. 385-407.

⁷ Shayxislamov N. TILSHUNOSLIK: ZAMONAVIY YO 'NALISHLAR HAMDA ULAR XUSUSIDA TAHLIL VA MUAMMOLAR //Scientific progress. – 2022. – T. 3. – №. 9. – C. 13-17.

⁸ В.А.Аврорин. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолонгвистики). – Л., 1975, 242-245- betlar.

o'zbek formal va substansial yo'nalishlari oldiga to'siq qo'ymaydi.

Lingvistika fani umumiylik sifatida, qayd etilganidek, turlicha xususiyliklari, sohalari orqali til sistemasini butun mohiyati, murakkabligi bilan, kommunikativ cheksiz imkoniyatlari bilan tadqiq qiladi. U ayni jarayonda qator fanlar bilan o'zaro aloqada, hamkorlikda ish olib boradi, til va jamiyat, til va tarix, til va taraqqiyot, til va tafakkur, til va nutq kabi o'ta dolzarb va o'ta murakkab masalalarning yoritilishida faol ishtirok etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. A. Hojiyev "Lingvistik terminlarning izohli lug'ati" Toshkent – 1985.
2. А.Авронин. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики). – Л., 1975, В. 242-245.
3. В. А. Авронин. Проблемы изучения функциональной стороны языка (к вопросу о предмете социолингвистики). – Л., 1975, 242-245- betlar.
4. Vorobyev A. Y., Guo C. Direct femtosecond laser surface nano/microstructuring and its applications //Laser & Photonics Reviews. – 2013. – Т. 7. – №. 3. – С. 385-407.
5. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik //Toshkent. Fan va texnologiya. – 2010.
6. Rasulova D. Lingvokulturologiya til va madaniyat fani sifatida rivojlanishi// Международный научный журнал № 5 (100), часть 1 «Научный импульс» Январь, 2023. C.932-937.
<https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/download/4608/3157/3114>
7. Sayfullayeva, R., Mengliyev, B., Boqiyeva, G., Qurbonova, M., Yunusova, Z., & Abuzalova, M. (2009). Hozirgi o'zbek adabiy tili. *T.: Fan va texnologiya, 204.*
8. Usmonov S. Umumiy tilshunoslik //Toshkent-1972.
9. Tukhtashevna M. S. The linguoculturological features of theomorphic metaphor of peri //anglisticum. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies. – 2018. – Т. 7. – №. 9. – С. 41-46.
10. Холова М. Исследование корпуса узбекских национальных диалектов //Каталог монографий. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 3-124.
11. Холова М. Практика создания диалектного корпуса узбекского языка //Каталог учебников. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 3-206.
12. Shayxislamov N. Tilshunoslik: zamonaviy yo'nalishlar hamda ular xususida tahlil va muammolar //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 9. – С. 13-17.